

môžeme nájsť aj v písaných textoch (tabuľky, schémy, grafika ako taká), len sa zvyčajne využívajú menej ako jazykovo-komunikačné a komunikačné prostriedky v hovore. Kým autor písaného textu pristupuje k jazykovým prostriedkom uvedomelejšie, má čas na premýšľanie, spresňovanie vzťahov a často je aj nútený podať na malom priestore čo najväčšie množstvo informácií, hovoriaci sa výraznejšie opiera o situáciu, využíva možnosti neverbálneho vyjadrovania.

Literatúra

- APPELOVÁ, A Syntaktická kondenzácia v texte (Kandidátska dizertačná práca) Bratislava 1979 205 s
MICHNEVIČ, A E Sintaksičeskaja kondenzacija i typy polipredikativnych struktur Zeitschrift für Slavistik, 20, 1975, s 788-795
MISTRÍK, J Vektory komunikácie Vyberova prednáška zo slovenského jazyka Bratislava, Univerzita Komenského 1990 84 s
MULÍFROVA, O Komunikatívni složky výstavby dialogického textu Praha, Univerzita Karlova 1979 161 s
ZEMSKAJA, F A Russkaja razgovornaja reč lingvističeskij analiz i problemy obučeniija Moskva, Russkij jazyk 1987 237 s

K výstavbe dialógu detí

Jana Kesselová

Pedagogická fakulta UPJŠ, Prešov

K záujmu o detskú reč nás priviedlo presvedčenie, že bez jej dôkladného poznania v období mladšieho školského veku zostane komunikatívna koncepcia vyučovania slovenského jazyka len proklamovaným, ale nedostiahnuteľným cieľom. Vývin reči detí, aj napriek značným individuálnym rozdielom, je plynulý, a preto si myslíme, že formovanie komunikačnej kompetencie v jazykovom vyučovaní by malo bezprostredne nadviazať na obdobie imitívneho osvojovania jazyka v predškolskom období.

Naším pôvodným zámerom bola analýza nepripravených monologických rečových prejavov detí. Čoskoro sme však zistili, že obraz o detskej reči získaný iba z monologických prejavov bude neúplný a nepresvedčivý. Prínajmenej zo štyroch dôvodov. Prvým je neprirodzenosť komunikačnej situácie, v ktorej možno súvislý monologický prejav dieťaťa zaznamenať. Druhým dôvodom spočíva v náročnosti monologu pre deti na rozhraní predškolského a školského veku. Ontogeneticky, a predpokladá sa, že i fylogeneticky, predchádza monológ dialóg (Mukařovský, 1941, s 146). Tretím impulzom na štúdium dialógu detí spočíva v tzv vzájomnom jazykovom prispôsobovaní sa partnerov (Mullerová, 1978, s 57-68). V komunikácii s neznámou dospelou

osobou dieťa prekračuje hranice svojho ustáleného spôsobu vyjadrovania (bázu) a navyše dialóg nadobúda postupne ráz tzv "školského dialógu". Štvrtý dôvod súvisí s nerozpracovanosťou problematiky detského dialógu v našej literatúre. Výskum detskej reči u nás vychádza z písaných alebo hovorených monologických prejavov alebo z komunikácie počas vyučovacích hodín (prevláda záujem o komunikáciu medzi učiteľom a žiakom, komunikácia medzi žiakmi v školskom i mimoškolskom prostredí je málo prebádaná).

Našu prácu teda chápeme ako príspevok k poznaniu nepripravených dialogických prejavov detí na rozhraní predškolského a školského veku. Za najvhodnejší materiál na interpretáciu rečového správania detí považujeme prirodzený dialóg v mikrosituáciách (medzi dvoma partnermi alebo v malej skupine). Vychádzame z magnetofónových nahrávok rečových prejavov 5-6-ročných detí v týchto komunikačných situáciách:

- a) dialóg skupiny detí na tému, ktorú si samy zvolili,
- b) dialóg skupiny detí počas kreslenia,
- c) dialóg dvojice detí pri hre,
- d) dialóg skupiny detí pri sociálnej hre.

Ak sa opierame o komplexnú charakteristiku situácie dialógu (Morávek - Mullerová, 1976), môžeme zaznamenaným dialogickým komunikátom priradiť spoločné črty: spontánnosť, neprediktabilita, bezprostrednosť, neoficiálnosť, komunikačná symetria, striedavý informačný spád, tematická nehomogénosť, obsahová neuzavretosť. Aj napriek mnohým zjednocujúcim vlastnostiam sú dialogické komunikáty vzájomne diferencované. Ich odlišnosť je podľa nášho názoru spôsobená rozmanitou funkciou, resp. zmyslom, ktorý vo vzájomnom kontakte detí majú. (To neprotirečí predchádzajúcemu tvrdeniu, že vznikli bez vopred stanoveného cieľa.)

1 V situácii a) je dialóg jediným zmyslom stretnutia detí. Miera jeho spätosti s aktuálnou situáciou je nízka, lebo téma (spomienky na prežitú udalosť, reprodukcie rozprávok) je od nej časovo i priestorovo vzdialená. Pretože zmyslom dialógu je sprostredkovanie informácií týkajúcich sa spoločného predmetu záujmu, nazveme tento typ dialógu predmetový. Na rozdiel od tematického usporiadania dialógu dospelých, v ktorom sa základná téma realizuje prostredníctvom vedľajších tém a hierarchicky usporiadaných tematických zložiek, v dialógu detí sú vzťahy medzi obsahovo-pragmatickými celkami uvoľnené, ich zoskupenie pripomína voľné, na asociáciách založené radenie motívov. Významový zvrät predstavuje replika, ktorá s predchádzajúcim tematicky vôbec nesúvisí. V predmetovom dialógu sme pozorovali dva rozličné výstavbové princípy:

1 a) Dialogický komunikát o zážitkoch detí pôsobí ako reťaz samostatných a obsahovo relatívne uzavretých prehovorov. Každý prehovor má povahu krátkej monologickej výpovede. Nápadná je absencia osobných kontaktných konektorov. Dieťa neočakáva odpoveď, hovorí výlučne o sebe zrejme s cieľom byť centrom pozornosti. Takýto text by sme mohli hodnotiť ako antipodický k vnútornému monológu.

1 b) Dialóg, ktorého obsahovou zložkou je reprodukcia rozprávok, pripomína svojou výstavbou kolektívny monológ. V obsahovo-pragmatických cel-